

У статті розглядається застосування інноваційних технологій навчання на уроках літератури рідного краю. Особливу увагу автор приділяє таким підходам, як проектні, пошуково-дослідницькі, нові інформаційні технології.

Ключові слова: інновація, інноваційне навчання, інноваційні технології, уроки літературного краєзнавства.

Глобалізація, трансформаційні та інтеграційні процеси у постіндустріальному суспільстві, поява якісно іншої моделі світу і нового покоління з іншою філософією життя актуалізують проблему нових підходів до організації навчальної діяльності у загальноосвітній школі. Один із напрямків еволюції сучасної шкільної освіти пов'язаний із використанням інноваційних технологій на уроках літературного краєзнавства. Школа, як і суспільство, поступово переходить до моделі інноваційного розвитку.

Проблематику педагогічної інноватики розглядали К.Ангеловські, Х.Барнет, Д.Гамільтон, Ю.Гільбух, Н.Грос, І.Гузєєв, Л.Даниленко, І.Дичківська, В.Журавльов, У.Кінгстон, М.Кларін, Н.Лагервей, М.Майлз, А.Ніколс, Г.Селевко, В.Сластьолін, А.Хаберман, Р.Хейвлок, Н.Юсуфбекова та ін. Ними обґрунтовано основні методологічні та теоретичні положення інноваційної освітньої діяльності.

Концептуальні засади та психологічні особливості особистісно орієнтованого навчання розглядаються у публікаціях І.Д.Беха, С.У.Гончаренка, І.А.Зязюна, О.М.Пехоти, О.В.Бондаревської, І.С.Якиманської, С.І.Подмазіна, В.В.Рибалки; теоретико-практичні засади інтерактивних технологій – у розробках В.В.Гузєєва, О.І.Пометун, Л.В.Пироженко та ін.; теоретичні положення проектного навчання – у роботах А.Алексюка, О.Пехоти, Є.Полат, О.Сисоєвої; дослідницького – Х.Таби, Дж.Брунера, Е.де Боно, Р.Глейзера та ін.; місце інформаційних технологій в освітньому просторі – у працях В.Беспалька, Б.Гершунського та ін.

Питанням використання інноваційних технологій на уроках української та світової літератури присвячені дисертаційні роботи О.О.Ісаєвої, Г.Л.Токмань. Дослідниками акцентовано увагу на різних видах інноваційних технологій при викладанні уроку літератури: комп'ютерні технології, інтерактивні види і форми роботи, організація пошукової діяльності [4], а також впровадження у практику роботи вчителів-філологів інноваційних типів уроку літератури: уроку-психологічного дослідження, уроку-філософського дослідження, уроку-історичного дослідження, проблемні семінари [9].

Мало дослідженою залишається проблема використання інноваційних технологій на уроках літературного краєзнавства. Нами виявлено кілька розробок (на рівні статей), що розкривають окремі аспекти визначеної проблеми: Л.Башманівська ["Проектні технології на уроках літератури рідного краю"] [1], І.Волинець "Методичні аспекти вивчення літературного краєзнавства у профільній школі"[2], В.Шуляр "Уроки літератури рідного краю: технологія підготовки та проведення" [10].

Таким чином, мета пропонованої статті – окреслити педагогічні засади процесу використання інноваційних технологій на уроках літературного краєзнавства.

Поняття "інновація" (нововведення) у педагогічній літературі вживають у значеннях: форма організації інноваційної діяльності (В.Г.Золотарьов, А.І.Пригожин); зміни в освітній практиці (Ф.Валента, Є.І.Огарьов, В.Г.Онушкін); комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового засобу в педагогіці (М.І.Лапін, М.М.Поташник); результат інновацій-

ного процесу (В.Ф.Паламарчук). Окремі автори (І.П.Підласий, В.М.Пінчук та ін.) вважають інновацією лише те нове, що приводить до кардинальних змін у певній системі, інші (Є.І.Огарьов, В.В.Химинець, О.В.Химинець) під інновацією розуміють будь-які, навіть незначні нововведення [7, с.10].

На думку Л.І.Даниленко [3], всі освітні інновації у системі загальної середньої освіти можна класифікувати: у змісті навчально-виховного процесу; у формах, методах і технологіях навчання; у змісті, структурі, формах і методах управління закладом освіти.

Інновації можуть здійснюватися локально – зміни вносяться окремими компонентами, незалежно один від одного; системно – кардинальна зміна й реконструкція навчально-виховної системи. За джерелом виникнення інновації бувають зовнішні (за межами освітньої, педагогічної системи) і внутрішні (розробляються в межах методичної системи).

У теорії педагогічних інновацій широко вживаними є поняття "інноваційна діяльність", "інноваційні процеси". Враховуючи близькість значень понять "діяльність", "процес", будемо вважати ці терміни синонімічними, а їх суть визначати як "обумовлений суспільною потребою комплексний процес створення, впровадження розповсюдження новацій та інновацій та зміни освітнього середовища, де здійснюється його життєвий цикл" [7, с.16]. Інноваційні процеси ґрунтуються на теоретичному конструюванні, плануванні нововведення з урахуванням досягнень усіх суміжних з педагогікою наук.

У загальній теорії педагогічної інноватики інноваційний процес розчленовують на етапи: 1) етап зародження нової ідеї; 2) створення нововведення; 3) етап реалізації нововведення. Більшість науковців (В.П.Беспалько, М.В.Кларін, О.В.Химинець, В.В.Химинець) суттєвою рисою інноваційних процесів у системі освіти називають технологізацію.

У педагогічній науці "інноваційні технології" розглядаються, як: змістова техніка реалізації навчального процесу (В.П.Беспалько); системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей (М.В.Кларін); системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти (С.У.Гончаренко).

Структурна організація педагогічної технології (за Г.Селевком) включає: 1) концептуальну основу (короткий опис ідей, принципів, гіпотез, принципів, які сприяють її розумінню); 2) змістову частину навчання (мета навчання та виховання, а також на розвиток яких особистісних структур вона спрямована); 3) технологічну (організація навчального процесу, методи і форми навчальної діяльності школярів, методи і форми роботи вчителя, діагностика навчального процесу) [8, с.17].

Інноваційна технологія повинна відповідати деяким методологічним вимогам: концептуальність (опора на визначену наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування); системність (інновація повинна мати всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність); керованість (можливість діагностичного планування, проектування, поетапної діагностики, варіювання засобів і методів з метою корекції результату); ефективність; відтворюваність у іншому однотипному освітньому середовищі [8].

Аналіз наукової літератури з питань педагогічної інноватики та практика викладання уроків літератури рідного краю

в загальноосвітній школі переконливо доводить про ефективність використання наступних педагогічних підходів: проектні, пошуково-дослідницькі, інформаційні технології.

Основні науково-методологічні та організаційно-педагогічні напрями вказаних технологій знаходяться в площині гуманістичної парадигми. Причому системне введення інноваційних технологій необхідно здійснювати у руслі нових напрямів у освіті – синергетики (О.М.Князева, С.П.Курдюмова), холізму (Г.І.Легенький, В.І.Лозова, Б.М.Наумова), особистісно-зорієнтованої педагогіки (І.Д.Бех, О.Я.Савченко, С.У.Гончаренко, І.О.Якиманська, В.М.Мадзігон), культурологічного підходу (Дж. Бенкс, В.С.Біблер, Л.Х.Екstrand, С.Ю.Курганов, Г.К.Селевко) [7].

У контексті особистісно зорієнтованої освіти яскраво вирізняються проектні технології. Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня [6]. В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних можливостей учнів, особливих умінь, пов'язаних із здатністю конструювати свої знання, умінням орієнтуватися в інформаційному просторі. Проектні технології сприяють формуванню в учнів дослідницьких умінь, навичок самоосвіти, самоорганізації, розвивають творчі здібності, критичне мислення особистості.

Перш за все вчитель-словесник повинен знати основні вимоги, які висуває проектна технологія на уроці літературного краєзнавства:

- 1 наявність значущої проблеми (завдання), що потребує дослідницького пошуку для її розв'язання;
- 2 практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- 3 самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;
- 4 структурування змістової частини проекту (з указуванням поетапних результатів);
- 5 використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають з неї, висунення гіпотези їх розв'язання, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, коректування, висновки [6, с.52].

Під час організації навчального проектування на уроці літературного краєзнавства вчитель виконує такі функції:

- допомагає учням у пошуку джерел, необхідних у роботі над проектом;
- координує весь процес роботи над проектом;
- підтримує і заохочує учнів;
- підтримує неперервний рух учнів у роботі над проектом [6, с.157]

На уроках літератури рідного краю доцільно реалізувати такі види проектів:

- інформаційний (підготовка повідомлення із певної літературно-краєзнавчої теми);
- дослідницький (потребує добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності предмета дослідження, соціальної значущості, продуманості методів);
- ігровий (виконання ролей літературних персонажів);
- творчий (випуск альманахів, збірок, стіннівок, проведення конкурсів, екскурсій до літературно-краєзнавчих музеїв, організація виставок, свят, створення фотопроєктів, відеофільмів тощо).

Однією із ефективних технологій при організації уроків літературного краєзнавства у загальноосвітній школі є пошуково-дослідницьке навчання. Внесення елемента дослідження в навчальний процес сприяє вихованню в школярів активності, ініціативності, допитливості, розвиває їхнє мислення, заохочує потребу до самостійних пошуків.

Дослідницьке навчання включає наступні етапи: учень виділяє проблему, яку необхідно вирішити; пропонує шляхи розв'язання; перевіряє можливі вирішення проблеми; робить

висновки у відповідності до результатів перевірки; використовує висновки до отриманих результатів; робить узагальнення [5].

Необхідно зазначити, що організувати дослідження на уроках літератури рідного краю можливе за умов стосунків вчителя і учнів, що ґрунтуються на принципах педагогіки співробітництва, створення доброзичливого психологічного клімату, атмосфери довіри, поваги. Окрім того, важливо враховувати індивідуальні здібності учнів, їхні інтереси і нахили.

Для ефективного використання дослідницької технології на уроках літературного краєзнавства вчителю найперше слід виявити комплекс дослідницьких методів, прийомів і методик, доступних для використання в навчально-дослідницькій діяльності школярів. Варто розробити систему завдань, що потребують застосування досліджень, підібрати відповідну бібліотеку.

Розглянувши різні підходи до реалізації пошуково-дослідницького навчання, можна констатувати, що на уроках літературного краєзнавства доцільно застосовувати такі види шкільного дослідження (за О.О.Ісаєвою) [4]:

- читацькі (читання літературних творів, аналіз тексту);
- бібліографічні (оформлення бібліографії з теми до слідження);
- художні (інсценування твору, усне малювання на літературні теми, створення сценаріїв за прочитаними творами);
- біографічні (дослідження маловідомих фактів із життя митців рідного краю);
- історичні (інтерпретація історичних подій у художньому творі);
- мистецтвознавчі (аналіз творів образотворчого, музичного, театального, кіно- та телемистецтва у зв'язку із творами літератури рідного краю).

Останнім часом широкого вжитку набули інформаційні технології, а саме – мультимедійні. Нові інформаційні технології навчання – це методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання [6, с.170]. Мультимедіа (від англійських слів multi – багато, media – середовище) – поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову, анімаційну, телевізійну тощо [Там само].

МТН (мультимедійні технології навчання) як різновид комп'ютерних технологій об'єднують традиційну статистичну візуальну інформацію (текст, графіку) і динамічну інформацію (мову, музику, відео, анімацію), обумовлюючи таким чином можливість одночасного впливу на зорові і слухові органи чуття. Кожен із вказаних інформаційних компонентів має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, спрямовані на оптимізацію процесу навчання. У доступній і зручній формі мультимедіа-системи здатні надавати величезну кількість інформації на уроках літературного краєзнавства. Окрім того, інформаційні технології відкривають доступ учням до нетрадиційних джерел інформації, сприяють формуванню в них позитивної мотивації до вивчення літератури рідного краю.

Мультимедійні засоби навчання є універсальними, так як можуть використовуватися на різних етапах уроку літературного краєзнавства:

- під час мотивації навчальної діяльності (в якості постановки проблеми);
- при поясненні літературно-краєзнавчого матеріалу (як ілюстрація);
- при закріпленні та узагальненні знань.

Серед засобів отримання інформації при використанні комп'ютерних технологій на уроках літературного краєзнавства виділимо найважливіші: Інтернет та мультимедійні презентації.

З допомогою Інтернету учні можуть отримати будь-яку необхідну літературно-краєзнавчу інформацію: оригінал художнього тексту, додаткові дані про письменника та його

твори, критичні нариси, публіцистичні статті, цікавий ілюстративний (фото-, відео-) матеріал до вивчення окремих тем. У процесі вивчення літератури рідного краю варто використовувати такі сайти:

-uk.wikipedia.org/wiki/ - вікіпедія. Звернувшись до вікі-енциклопедії, учні та вчителі знайдуть біографічний матеріал про всіх письменників та відомих діячів Закарпаття;

-www.kolyba.org.ua/library - портал про Закарпаття - "Коліба" (розділ "Культурне Закарпаття") пропонує увазі читачам: закарпатські прислів'я та приказки, примовки, прикмети, повір'я, народні пісні, твори дитячих закарпатських письменників (Галини Малик, Василя Шкіри та ін.);

-zakarpatya.net.ua – Закарпаття онлайн – сайт, на якому можна отримати інформацію про різні важливі літературні події у краю, знайти цікаві матеріали сучасної літературної періодики;

-ditvora.com.ua/suchasni-pismenniki-zakarpatya---dityam – сайт дбайливих батьків, на якому можна познайомитись із сучасною дитячою літературою Закарпаття, отримати інформацію про дитячих письменників краю: Лідію Повх, Юрія Шипа, Володимира Фединишинця та інших письменників, які пишуть для дітей;

- www.biblioteka.uz.ua - Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека - пропонує цікаві відомості у рубриках "Видатні закарпатці", "Лауреати премій", "Електронна бібліотека" ("Краєзнавча література"). Так, розділ "Краєзнавча література" у електронному режимі пропонує доступ до раритетних видань: "Народні оповідання про давнину" Б.Заклинського (Пряшів, 1925), "Народні пісні підкарпатських русинів" Д.Задора, Ю.Костя, П.Милославського (Унгвар, 1944), "Руська читанка для І. класу гімназійної і горожанських і горожанських шкіл" В.Бірчака (Прага, 1922), "По родному краю" О.Маркуша, М.Шпіцера (Ужгород, 1926), "Казки зелених гір" (запис, упорядкував та ред. П.В.Лінтура, І.М.Чендея) (Ужгород, 1965) тощо.

Для створення мультимедійних презентацій до уроків літератури рідного краю необхідно користуватися відповідним програмним забезпеченням. Це програма MS PowerPoint, яка входить до пакету програм MS Office, та Impress, яка входить до пакету OpenOffice. Програма PowerPoint дає змогу поєднати аудіо- та відео матеріали в єдине ціле. Робота зі звуковими редакторами Adobe Audition, Sound Forge допоможе вчителю записувати, редагувати, обробляти звук і компонувати фрагменти музичних творів для супроводу ліричних мініатюр.

При підготовці презентацій до уроків літературного краєзнавства добираються наступні матеріали: портрети письменників рідного краю, текстовий матеріал, фото, аудіо-та відео фрагменти, цитати, ілюстрації тощо. Презентація для уроків літератури рідного краю може містити тему, мету, завдання та план уроку, словник літературознавчих термінів, ілюстрації до художнього твору.

Як бачимо, нові інформаційні технології містять якісно нові можливості для навчання і розвитку особистості учня; відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації; підвищують ефективність на уроках літературного краєзнавства; дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання; сприяють інтенсифікації всіх рівнів навчально-виховного процесу; системній інтеграції предметних галузей знань; розвитку творчого потенціалу учня, уміння еспериментально-дослідницької діяльності; формуванню інформаційної культури учня.

Узагальнивши вищенаведені положення, можемо зробити висновок, що раціональне поєднання різних видів новітніх педагогічних технологій на уроках літературного краєзнавства сприяє підвищенню інтересу до культури рідного краю, ефективно впливає на формування творчого потенціалу школярів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із обґрунтуванням моделі реалізації змісту літературного краєзнавства у сучасній школі.

Література і джерела

1. Башманівська Л.А. Проектні технології на уроках літератури рідного краю (за оповіданням В.Шевчука "Панна Сотниківна") / Л.А.Башманівська // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2010. - №20. – С.300 - 311.
2. Волинець І.М. Методичні аспекти вивчення літературного краєзнавства у профільній школі / І.М.Волинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-Journals/NarOsv/2010-2/10vimkps.htm> - Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Даниленко Л.І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти / Л.І. Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. - №3. – С.70-77.
4. Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец.13.00.02 "Теорія та методика навчання (світлова література)" / О.О.Ісаєва. - К., 2004. – 40 с.
5. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / Михаил Владимирович Кларин. – Рига, НПЦ: Эксперимент, 1995. – 176 с.
6. Освітні технології: навчально-методичний посібник / [О.М.Пехота, А.З.Кітченко, О.М.Любарська та ін.]; под. ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
7. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті / Олена Володимирівна Попова / ХДПУ ім.Г.С.Сковороди. – Харків: "ОВС", 2001. – 256 с.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учебное пособие / Г.К.Селевко. - М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
9. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі на екзистенційно-діалогічних засадах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец.13.00.02 "Теорія та методика навчання (українська література)" / Г.Л.Токмань. – К., 2003. – 42 с.
10. Шуляр В.І. Уроки літератури рідного краю: технологія підготовки та проведення / В.І.Шуляр // Дивослово. – 2003. - №7. – С.34-39.

В статті розглядається застосування інноваційних технологій навчання на уроках літератури рідного краю. Особливу увагу автор приділяє таким методам, як проектні, пошуково-дослідницькі, нові інформаційні технології.

Ключові слова: інновація, інноваційне навчання, інноваційні технології, уроки літературного краєзнавства.

The article deals with the use of innovative learning technologies on the lessons of literary folk-lore. Particular attention is paid to design, search and research, new information technologies.

Keywords: innovation, innovative instruction, innovative technology, lessons of literary folk-lore.